לפני אידיהן פרק ראשון עבודה זרה

עין משפט נר מצוה

לו: א מיי׳ פ״ד מהלכות תמידין ומוספין הלכה יד:

לעזי רש״י

רוק״א [אורוג״א]. גרגיר (צמח).
אלוינאר״א [אלוינדר״א]. נוסכר.
פורי״ש [פוריל״ש]. כרשים (ירק מאכל).
ליטוג״א. חסה.

רבינו חננאל

פי׳ גרגירה דנתה גירה פלשון הנאף דמתרגמי׳ גיירא. שדר ליה כוסברתא כלומר הרוג בתרך כוס ברתא שדר ליה כיתי כלומר אם יהרגנה יכות דרעו שדר ליה חסא כלומר אם כן חוס עליה ושבקה: פי׳ נקיתא היתה מערה חפורה תחת הקרקע מבית אנטונינוס עד ביתו של רבינו הקדוש שהיה אנטונינוס בא דרך המערה בכל יום בסתר אצל רבי והיה הורג העבדים שהיו באין עמו כדי שלא יגלו הדבר לבני אדם וכבת שמצא ר׳ חנינא ישבר לפני רבי אמר לו למה ישבר לפניך ואני הזהרתיך שלא ימצא כאן אדם בעת בואי אליך אמר לו לית דין ילוד אשה כלומר מלאך הוא אמר לו אם כן יצא ישלח לנו הישן בחרן והוא העבד ההורג כלומר אם הוא מלאך יחיה אותו ונפק ואשכחיה דהוה קטיל בגא רחמי עליה ואחייה וכו׳. תניא לא יהיה שריד לבית עשו בעושה מעשה עשו וחניא שמה אדום מלכיה ולא כל מלכיה [כל נשיאיה ולא כל שריה מלכיה] פרט לאנטונינוס וכל נשיאיה פרט לקטיעה בר שלום דהוא אינייר דההוא קיסר דהוה סאני ליהודאי ואמר לחשיבי דמלכותא מי שעלתה לו נימא ברגלו יקטענה ויחיה או יניחנה ויצטער ויחיה אמר לו יקטענה בר שלום חדא דלא מצית יכלת לכולהו דכתיב כי כארבע רוחות השמים וגו׳ כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות כך אי אפשר לעולם בלא ישראל יאי קטלת לחני דשכיחי נכך קארו לך מלכותא קטיעא אמר ליה [מיסר] שפיר קאמרת מיהו כל מאן דזכי למלכא שדו ליה [לקמוניא] חלילא פי׳ לכבשן האש. פי׳ אילפא פסינה כי קא שאדו ליה לקמוניא אמר כל נכסי לרבי עקיבא ולחביריו יצא ר״ע ודרש ולבניו יהיה לאהרן ולבניו לאהרן מחצה ולבניו מחצה כך ה לרבי עקיבא מחצה יצאה לחביריו מחצה יצאה ב״ק ואמרה קטיעה בר שלום מזומן לחיי העולם הבא ככה רבי ואמר יש קונה עולמו בכמה שנים קטיעה קנה עולמו בשעה אחת. אנטונינוס שמשיה לרבי כי מה אנטונינוס אמר רבי נתפרדה חביבה. אדרכן שמשיה לרב כד מיה אמר רב

שדר ליה כוסברתא. לפ״ה קשה מה עלה בדעתו של רבי מתחלה לומר שיפחטנה ועוד קשה שלבסוף חזר בו רבי מעצמו לכך נראה כפירוש ר״ח והערוך[ב] שדר ליה גרגירא כלומר נפחה גירא הנופף והנופחת תרגום ירושלמי גיירא וגיירתא שדר ליה׳ כוסברתא כסה על קלונה והוכיחנה בסתר ואנטונינוס לא הבין מה ששלח לו והיה סבור שאמר שחוט הכת ושדר ליה כרתי כלומר וכי מתן לי עלה שיכרת זרעי שדר ליה חסא כלומר לא שלחתי לך אלא שחטה אמרתי לך[ג]: **חד** קטיל אבבא דבי רבי. ולא״ת והלא שפיכות דמים הוא משבע מצות ואפילו לישראל אסור דהא תניא (לקמן כו.) העובדי כוכבים ורועי בהמה דקה לא היו[ד] מעלין ולא מורידין וי״ל שהיה ירא פן יודיעו הדבר אל הסרים והיו גורמין להרגו ואמרינן[ה] אם בא להרגך השכם להרגו עי״ל שהיה בורח המיניס והמסורות דאע״ג דאין מיניס באומות לענין קבלת קרבן מידם לענין הורדה איכא כדפריך בפ״ק דחולין (דף יג:) אשתא דישראל היו[ו] מורידין דעובדי כוכבים מינעינא: **אמר** ליה א״כ **ליטא** ליה **להאי דקאי אבבא** וכו׳. ר׳ אלמנן פירש דל״ג אם כן דאי א״ל[ז] היה לו לרבי תניא להנין שהיה מת דאם היה יאן מה גנוהה יש להקיץ אדם משמו. אמרינן במדרש אלנ מטמא אלנ מטהר כשנולד רבי גזרו שלא למול ואביו ואמו מלוהו שלא קיסר והביאו לרבי ואמו לפניו והחליפתו אמו באנטונינוס והיקתו על שהביאתו לפני קיסר ומלאוהו ערל ופטרום לשלום ואמר אותו הגמון אני ראיתי שמלו את זה אלא הקב״ה עושה להם נסים בכל עת וכטלו הגזרה ואמרי׳ אמי בירושלמי שלפוף למד אנטונינוס תורה ומתגייר ומל עצמו: ה״ג: **כל** נשיאיה ולא כל **שריה פרט** לקטיעה וכו׳. ולא גרס שריה ולא כל שריה דקרא כתיב מלכיה וכל נשיאיה[ח] ואור״י דנשיא הוא הישים שמפורש בספר יוסיפון שנפנעו רומיים שלא להמליך עליהם עוד מלך בשביל אחד שלקח אשה אחת בחזקה אלא שהיו ממנים ישים אחד ולו שלא מאות יועצים ולסוף כמה שנים מלך עליהם אחד בחזקה שמתה אמו בלדתה ונקנעת בטנה ומלאוהו חי ומלך עליהם ונקרא קיסר בלשון רומי והוא לשון כרות בעברית ועל שמו נקראו כל המלכים שלאחריו קיסר: **ווי לה לאילפא דאולא בלא מבסא.** ולא״ת והא אמרינן פרט לאנטונינוס אע״ג דאזל בלא מבסא ויש לומר שגם הוא נימול דגרסינן בירושלמי דמגילה (פ״א) א״ל אנטונינוס לרבי את מאמינני מן ליתן לעתיד לבא א״ל אין א״ל מן אימר פסקא לית את מאמינני ומן ליתן את מאמינני א״ל מה אעביד לך דהא כתיב וכל ערל לא יאכל בו כיון דשמע כן אזל וגזר גרמיה הדא אמרה אייגיר אנטונינוס:

ולימא ליה מימר [בהדיא] אמר שמעי[ט](בי) חשובי רומי ומצערו ליה ולימא ליה בלחש משום דכתיב [1]כי עוף השמים יוליך את הקול הוה ליה ההוא ברתא דשמה גירא קעבדה איסורא שדר ליה גרגירא שדר ליה כוסברתא שדר ליה כרתי שלח ליה חסא כל יומא הוה שדר ליה דהבא פריכא במטראתא וחיטי אפומייהו אמר להו אמטיו חיטי לרבי אמר [ליה רבי] לא צריכנא אית לי טובא אמר ליהוו למאן דבתרך דיהבי לבתראי דאתו בתרך ודאתי מיניהו ניפוק עלייהו ה״ל ההיא נקרתא דהוה עיילא מביתיה לבית רבי כל יומא הוה מייתי תרי עבדי חד קטליה אבבא דבי רבי וחד קטליה אבבא דביתיה א״ל בעידנא דאתינא לא נשכח גבר קמך יומא חד אשכחיה לר׳ חנינא בר חמא דהוה יתיב אמר לא אמינא לך בעידנא דאתינא לא נשכח גבר קמך א״ל [2]לית דין בר אינש א״ל [3](אימא) ליה לההוא עבדא דגני אבבא דקאים וליתי אזל ר׳ חנינא בר חמא אשכחיה דהוה קטיל אמר היכי אעביד אי איזיל ואימא ליה דקטיל [4]אין משיבין על הקלקלה אשבקיה ואיזיל קא מזלזלינן במלכותא בעא רחמי עליה ואחייה ושדריה אמר ידענא זוטי דאית בכו מחיה מתים מיהו בעידנא דאתינא לא נשכח אינש קמך כל יומא הוה משמש לרבי מאכיל ליה משקי ליה כי הוה בעי רבי למיסק לפוריא הוה גחין קמי פוריא א״ל סק עילואי לפורייך אמר לאו אורח ארעא לזלזולי במלכותא כולי האי אמר מי ישימני מצע תחתיך לעולם הבא א״ל אתינא לעלמא דאתי א״ל אין א״ל והכתיב [2]לא יהיה שריד לבית עשו בעושה מעשה עשו תניא נמי הכי לא יהיה שריד לבית עשו יכול לכל ת״ל לבית עשו בעושה מעשה עשו א״ל והכתיב [3]שמה אדום מלכיה וכל נשיאיה א״ל מלכיה ולא כל מלכיה כל נשיאיה ולא כל שריה תניא נמי הכי מלכיה ולא כל מלכיה כל נשיאיה ולא כל שריה מלכיה ולא כל מלכיה פרט לאנטונינוס בן אסוירום כל נשיאיה ולא כל שריה פרט לקטיעה בר שלום קטיעה בר שלום מאי [5](הוי) דהההוא קיסרא דהוה סני ליהודאי אמר להו לחשיבי דמלכותא מי שעלה לו נימא ברגלו יקטענה ויחיה אמר לו יקטענה ויחיה אמר להו קטיעה בר שלום חדא דלא יכלת להו לכולהו דכתיב [4]כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם [5]מאי קאמר אלימא דבדרתהון בר׳ רוחות האי כארבע רוחות לארבע רוחות מבעי ליה אלא כשם שא״א לעולם בלא רוחות כך א״א לעולם בלא ישראל ועוד קרו לך מלכותא קטיעה א״ל [6]מימר שפיר קאמרת מיהו כל דזכי [7](מלכא) שדו ליה לקמוניא חלילא כד הוה נקטין ליה ואולין אמרה ליה ההיא מטרוניתא ווי ליה [8]לאילפא דאולא בלא מבסא נפל על רישא דעולתיה קטעה אמר יהבית מבסי חלפית ועברית כי קא שדו ליה אמר כל נכסאי לר״ע וחבריו יצא ר״ע ודרש [9]והיה לאהרן ולבניו [10]מחצה לאהרן ומחצה לבניו יצתה בת קול ואמרה קטיעה בר שלום מזומן לחיי העוה״ב [11]בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים אנטונינוס שמשיה לרבי אדרכן שמשיה לרב כי שכיב אנטונינוס א״ר נתפרדה חביבה כי שכיב אדרכן אמר רב

נתפרדה

זימא ליה. כפרהסיא: **דלמא מצערי ליה.** לרבי: **עבדה איסורא.** זנתה: **שדר ליה.** אנטונינוס לרבי עשה שאמו גרגירא רוק״א בלע״ז והכין רבי מה לי ולעשה הזה ולאי קימנא הוא דשלח לי גרגירא נגרר ומנשך לא גירא עם הנופחים (ט) יודע היה ללמוד אנטונינוס: **שדר ליה.** רבי כוסברתא בלע״ז אלוינאר״א. כלומר שחוט הכת כוס ברתא שתי מלות: **שדר שדר ליה.** אנטונינוס כרתי בלע״ז פורי״ש. כלומר אם כן יכרת זרעי: **שדר שדר ליה חסא.** לייטוג״א בלע״ז. כלומר חוס עלה: **מטראפא.** דיאסקאות של עור כמין שקים גדולים: **וחיטי אפומייהו.** שאם יפתחו השקים רואים החטים ולא יכינו: **ודאמו מיניהו ניפוק עלייהו.** היולאין מכאן יוציאו הולאות למלכי רומי העומדין אחרי על סמך הממון הלז: **נקרפא.** מערה. לשון נקרת הצור (שמות לג): **לביתיה דרבי.** ללמוד תורה: **משמש ליה.** משמש לפניו בסעודה: **שמה אדום.** בגיהנם משתעי קרא: **מי שיש לו נימא כרגלו.** בשר מת ומצערו: **ויחיה.** ויבריא: **כל דזכי מלכא.** נוטל את המלך בדברים נוסף הוא למלך ומשפט האיש להשליכו: **לקמוניא חלילא.** בית מלא עפר: **מטרוניתא.** רומית: **אילפא.** ספינה: **בלא מיכסא.** כלומר אוי לך הואיל ועליהן אתה נהרג שלא מלתה את עצמך ותטול מלך עמהם: **ויהיה לאהרן ולבניו.** נלחם הפנים כמיב והכהן[ג] נוטל מחצה כדאמרינן בסדר יומא (דף ח:) ונוטל חלה אחת משתי חלות של עלרת ומרבע לו ממש ממעשה לחם הפנים ואתה מפרש לה דפלגא היא. והכי נמי השוה אותי נגד כולן שהזכיר שמי לנד: **אדרכן.** שר שבעובדי כוכבים היה:

נתפרדה

מסורת הש״ס

(א) [נפ״י ליתא]. (ב) [שבת קיב: עירובין כח.]. (ג) [ע״ל לימא]. (ד) [מגילה טו.]. (ה) [ע״ל סוף]. (ו) [תענית ג: ע״ש]. (ז) [סנהדרין לט.]. (ח) [ע״ל למלכא]. (ט) [בדברים כח פסי׳ סח מתרגם ירושל׳ בתוית כאילפיא]. (י) יומא יח: סנהדרין כח. כ״ב קמב. (כ) [לקמן יח. יח.]. (ל) [נפ״י: וכהן גדול. (מ) [ערך כרת ח״ג]. (נ) [ועי׳ בערוך שהכה עוד פירוש אחר וזהו כפירוש רש״י]. (ס) [וכו׳ ליתא בפ״ל]. (ע) [ברכות מח. סב: סנהדרין עב.]. (פ) [וכו׳ ליתא בפ״ל]. (צ) [נפ״י הרשאון וטפ: ומ״ק כל נשיאיה וכו׳ ליתא]. (ק) [ע״ל לימא]. (ר) [ע״ל לימא]. (ש) [ע״ל לימא]. (ת) [מגילה טו.]. (א) [מגילה כ:]. (ב) [ע״ל סוף]. (ג) [תענית ג: ע״ש]. (ד) [בדברים כח. כ״ב קמב. (ה) [לקמן יח. יח.]. (ו) [נפ״י: וכהן גדול. (ז) [ערך כרת ח״ג]. (ח) [ועי׳ בערוך שהכה עוד פירוש אחר וזהו כפירוש רש״י]. (ט) [וכו׳ ליתא בפ״ל]. (י) [נפ״י: ליתא]. (כ) [ברכות מח. סב: סנהדרין עב.]. (ל) [וכו׳ ליתא בפ״ל]. (מ) [נפ״י הרשאון וטפ: ומ״ק כל נשיאיה וכו׳ ליתא]. (נ) [ע״ל לימא]. (ס) [ע״ל לימא]. (ע) [ע״ל לימא]. (פ) [ע״ל לימא]. (צ) [ע״ל לימ